

mhbbo

doorstroomprogramma
mbo-hbo

Doorstroomprogramma Nederlands mbo-hbo voor het economisch domein



Willy Korteweg en Corry de Vries

Inhoudsopgave:

1. Voorwoord en leeswijzer	pag. 3
2. Inleiding	pag. 4
2.1 Verschillen mbo-hbo	pag. 4
3. Adviezen Uit 'De rol van Nederlands in de voorbereiding op doorstroom naar het hbo' van de expertgroep Nederlands in het mbo 2016	pag. 6
3.1 taalonderwijs op het mbo	pag. 6
3.2 ander onderwijs op het mbo	pag. 7
3.3 onderwijs op het hbo	pag. 7
3.4 binnen het keuzedeel	pag. 7
4. Bruikbare didactische werkvormen voor de ontwikkeling van (lees)strategieën en de ontwikkeling van (meta)cognitieve vaardigheden	pag. 9
4.1 Observerend leren of 'modeling'	pag. 9
4.2 activerende didactiek	pag. 9
4.3 onderwijsleergesprek	pag. 9
4.4 taalontwikkelen lesgeven	pag. 9
4.5 de didactische aanpak in fases	pag. 10
5. Kader voor de doorlopende leerlijn Nederlands voor het economisch domein	pag. 11
5.1 De Rotterdamse aanpak	pag. 11
5.2 Overzicht lesmateriaal	pag. 11
5.3 toelichting 3F+ lesmateriaal Zadkine	pag. 12
6. Doorlopende leerlijn Nederlands mbo-hbo in schema	pag. 14
7. Scenario's voor het mbo	pag. 16
7.1 Uitwerking scenario met inzet methode KZD-HBO1	pag. 16
7.2 Keuzedeel Voorbereiding HBO met inzet van Studiehandleiding Mondriaan e.a. – Haaglanden	pag. 19
8. Scenario's hbo	pag. 21
8.1 Scenario met inzet van 'Snelle start in het hbo'	pag. 21
8.2 Scenario Nederlands bij de Rotterdam Academy	pag. 22
9. Nawoord	pag. 24
Geraadpleegde en gebruikte bronnen	pag. 25



1. Voorwoord en Leeswijzer

In het kader van het doorstroomprogramma mbo-hbo voor het economisch domein in regio Rotterdam zijn we de uitdaging aangegaan om een doorlopende leerlijn Nederlands mbo-hbo te ontwerpen. We hebben in de ontwerpfase feedback ontvangen van het taalplatform mbo-hbo, van Fahtiga Haddad (projectleider doorstroomprogramma economisch domein), Marieke Cornelisse (regiegroep economisch domein namens HR) en Pauline Arnoldy (beleidsadviseur taal Zadkine). Het eerste concept hebben we in april voorgelegd aan docenten van economische mbo- en hbo-opleidingen in de regio Rotterdam.

We zijn ervan overtuigd dat meer aandacht voor Nederlands leidt tot meer succes in de doorstroom van mbo naar hbo.

In de inleiding (hoofdstuk 2) leggen we uit dat het taalniveau en het taalontwikkelen vermogen van de student cruciaal is om te slagen in het hbo. We bespreken in de inleiding ook de verschillen tussen het mbo en hbo. In hoofdstuk 3 geven we een korte samenvatting van de notitie 'De rol van Nederlands in de voorbereiding op doorstroom naar het hbo' van de Expertgroep Taal in mbo van de MBO Raad om een beeld te geven hoe we de taalontwikkeling van de studenten kunnen stimuleren. Hoofdstuk 4 geeft nog meer didactische tips. Hoofdstuk 5 bevat in het kort het kader voor de leerlijn.

De kern van het document is het schema van de doorlopende leerlijn op pagina 14 (hoofdstuk 6). De leerlijn bevat geen lesmateriaal. We hebben scenario's geschetst voor het mbo en het hbo, met een verwijzing naar lesmateriaal. Een van de scenario's voor het mbo is bijvoorbeeld hoe in het *keuzedeel voorbereiding hbo* (KVH) oriëntatie op het hbo (met een methode of studiehandleiding) gecombineerd kan worden met aandacht voor Nederlands.

Na de scenario's voor het mbo schetsen we twee scenario's voor het hbo. We hebben gebruik gemaakt van materiaal en informatie die Jenny van der Ende (HR) en Chantal van Putten (RAC) geleverd hebben in de training professionalisering KVH voor docenten van het mbo. Ongetwijfeld zijn er meer hbo-opleidingen met een 'good practice'. We hopen dan ook op aanvulling vanuit het hbo!

april 2018

Willy Korteweg, taaladviseur Kenniscentrum taal en rekenen Albeda College

Corry de Vries, beleidsadviseur Zadkine

2. Inleiding

Een belangrijke succesfactor voor de doorstroom van het mbo naar het hbo is het taalniveau van de student en zijn/haar taalontwikkelen vermogen. Zowel op het mbo als op het hbo moet er meer aandacht komen voor de taalvaardigheid. In het hbo wordt een hoger taalniveau gevraagd (4F of op weg naar 4F) en wordt er een andere inhoud gegeven aan de taaldomeinen dan op het mbo.

In mbo-4 opleidingen wordt toegewerkt naar het behalen van niveau 3F (Meijerink e.a., 2009). Het eindcijfer wordt bepaald door het Centraal Examen lezen en luisteren en door 3 instellingsexamens: spreken, gesprekken voeren en schrijven. Het eindcijfer is een gemiddelde van de 5 vaardigheden, waardoor het dus kan voorkomen dat de student slecht heeft gescoord op lezen en schrijven, maar gemiddeld toch een voldoende krijgt. Een student kan dus instromen in het hbo met een minimaal 3F-niveau.

In het hbo worden vaak geen aparte lessen Nederlands meer aangeboden. De student zal dus zelf een taalontwikkeling van 3F naar 4F moeten doormaken. Er wordt verwacht dat de student een autonome taalleerder is¹. Vaak wordt in het hbo een taaltoets afgenomen bij de start, maar die is vaak vooral gericht op grammatica en spelling. Natuurlijk moeten studenten op het hbo spelling en grammatica correct kunnen toepassen, maar daarmee is de taalvaardigheid nog niet op het gewenste niveau. Voor het lezen en leren van langere teksten zijn lees- en leerstrategieën nodig en een goede woordenschat. Taal- en hbo-vaardigheden zijn sterk met elkaar verbonden, denk aan het volgen van een hoorcollege, het doen van literatuuronderzoek, het opstellen van een onderzoeksvraag, het schrijven van een onderzoeksverslag. Het mbo en het hbo zullen aandacht moeten besteden aan het verwerven van deze vaardigheden en de student moeten ondersteunen om een autonome taalleerder te worden. Het belangrijkste advies is om het verwerven van taalvaardigheden te koppelen aan de andere vakken en het verwerven van hbo-vaardigheden.

2.1 Verschillen mbo-hbo relevant voor Nederlands

mbo	hbo
Geen erg lange teksten, langere teksten gaan over beroep	Lange teksten, alle soorten tekst, nieuwe taalproducten bijv. onderzoeksverslagen, literatuurverslagen met verwijzingen
Onderwerpen concreter	Abstractere onderwerpen
Leren in hapklare brokken	Grote hoeveelheden lesstof zelf verwerken
Meer behoefte aan feedback	Zelfstandig werken en samenwerken aan complexe opdrachten
Didactische uitgangspunt: inductief/ Vorming van de theorie uit de praktijk/stage	Didactisch uitgangspunt: deductief/ Vorming van theorie als uitgangspunt voor toepassing in de praktijk
Begeleiding en steun bij uitwerken schrijfoopdrachten	Zelfstandig schrijven a.d.h.v. een schrijfwijzer
Boodschap uit tekst halen met een duidelijke structuur	Boodschap uit de tekst halen, ook uit teksten zonder duidelijke structuur
	Zoeken van informatie, verwerken van bronnen, kritisch denken.

¹ De rol van Nederlands in de voorbereiding op doorstroom naar het hbo, 2016, advies expertgroep Taal in mbo/ MBO RAAD

Niet gewend thuis veel te moeten doen	Uitwerken en presenteren van langere en complexe opdrachten
	Gebruik van beeldspraak

Verschil 3F en 4F voor de domeinen lezen en schrijven²

Het verschil tussen 3F en 4F zit in het abstractieniveau, de verfijning en de complexiteit (zie schema 2). Waar bij 3F voor de domeinen Lezen en Schrijven al een grote variatie aan teksten gelezen of geschreven kan worden, staat bij niveau 4F voorop dat de details begrepen worden, dat structuren of heel goed begrepen (Lezen) of heel goed aangebracht (Schrijven) kunnen worden.

Lezen	3F	4F	Schrijven	3F	4F
Algemeen	<i>Kan een grote variatie aan teksten over de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard zelfstandig lezen.</i>	<i>Kan een grote variatie aan teksten lezen over tal van onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard (...).</i>	Algemeen	<i>Kan gedetailleerde teksten schrijven over onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard,(...)</i>	<i>Kan goed gestructureerde teksten schrijven over onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard.</i>
Lezen van informatieve teksten	<i>Kan informatieve teksten lezen, zoals voorlichtingsmateriaal, brochures van instanties (met meer formeel taalgebruik), teksten uit (gebruikte) methodes, maar ook krantenberichten, zakelijke correspondentie, ingewikkelde schema's en rapporten over het eigen werkterrein.</i>	<i>Kan informatieve teksten met een hoge informatiedichtheid lezen, zoals lange en ingewikkelde rapporten en gecondenseerde artikelen.</i>	Verslagen, werkstukken, samenvattingen, artikelen	<i>Kan uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten schrijven. Kan vanuit een vraagstelling een verslag, werkstuk of artikel schrijven, waarbij een argument wordt uitgewerkt en daarbij redenen aangeven voor of tegen een bepaalde mening en de voor- en nadelen van verschillende keuzes uitleggen. Kan informatie uit verschillende bronnen in één tekst synthetiseren.</i>	<i>Kan verslagen werkstukken en artikelen schrijven over complexe onderwerpen en relevante punten daarin benadrukken met gebruikmaking van verscheidene bronnen. Kan teksten schrijven met een uiteenzettend, beschouwend of betogend karakter, waarin verbanden worden gelegd tussen afzonderlijke onderwerpen. Kan in een betoog standpunten vrij uitvoerig uitwerken en ondersteunen met ondergeschikte punten, redenen en relevante voorbeelden. Kan complexe teksten samenvatten.</i>
Lezen van betogende teksten	<i>Kan betogende teksten lezen, waaronder teksten uit schoolboeken, opiniërende artikelen.</i>	<i>Kan betogende teksten lezen, waaronder teksten met een ingewikkelde argumentatie, of artikelen waarin de schrijver (impliciet) een standpunt inneemt of beschouwing geeft.</i>			

Deel van de beschrijving van de domeinen 'Lezen' en 'Schrijven'. Bron: Meijerink, H.P. e.a., Referentiekader Taal en Rekenen, de referentieniveaus, Ministerie van OCW, Enschede, 2009

Wil een student met meer kans op succes naar het hbo doorstromen, dan vereist dat dus duidelijk extra inspanningen op het gebied van taalvaardigheid in zowel het mbo als het hbo. Zadkine en Albeda gebruiken voor deze lacune bij Nederlands de term 3F+ om aan te geven dat het niveau hoger moet zijn dan het gevraagde eindniveau 3F. Binnen Zadkine heeft een ontwerpgroep daarvoor materiaal ontwikkeld dat inzetbaar is voor het project bij het economisch domein.

² Excelleren bij Nederlands op het MBO, Noort, A. van, eindonderzoek lerarenopleiding Nederlands 2017

3. Adviezen uit de notitie 'De rol van Nederlands in de voorbereiding op doorstroom naar het hbo' van de expertgroep Taal in mbo van de MBO Raad - 2016

De notitie beschrijft wat de verschillen zijn tussen het onderwijs op het mbo en het hbo wat betreft de verwachte taalvaardigheid en het belang van inzicht in eigen taalontwikkelend vermogen van de student. Voldoende taalvaardigheid is cruciaal voor een succesvolle doorstroom van mbo naar hbo. Het stimuleren van de taalontwikkeling is niet alleen de verantwoordelijkheid van het mbo, ook in het hbo zal iets moeten gebeuren. In de notitie wordt beschreven hoe de taalontwikkeling gestimuleerd kan worden. Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste punten uit de notitie.

3.1 Taalonderwijs op het mbo

In de reguliere lessen Nederlands wordt er in eerste instantie toegewerkt naar het behalen van 3F. Dit proces kan versterkt worden door studenten te stimuleren leer- en taalstrategieën te gebruiken zodat zij zelfstandig met voor hen nieuwe taalproducten leren omgaan.

Aandacht voor opbouw in communicatie

Naarmate de inhoud van de communicatie complexer wordt en de hoeveelheid tekst groter, is het van groter belang voor een student om zich te realiseren dat communicatie (geschreven en gesproken teksten) is opgebouwd volgens structuren.

Deze structuren helpen om informatie te filteren en onderscheid te maken tussen hoofd- en bijzaken. Tekststructuren zijn gelijksoortig bij de domeinen lezen, luisteren, spreken en schrijven, maar ook bij gesprekken voeren. De lessen Nederlands lenen zich er goed voor om hier aandacht aan te besteden.

Aandacht voor verschillende type taalproducten c.q. genres

Voor het behalen van de referentieniveaus moeten studenten oefenen met het maken van verschillende type taalproducten. Zo maken zij zich de vaardigheden eigen om voor hen nieuwe taalproducten te kunnen verwerken en produceren. Dit gebeurt over het algemeen in de lessen Nederlands. Het is van belang om in deze lessen met meer soorten taalproducten en genres te oefenen dan in het mbo de gewoonte is. Vervolgens moeten studenten de vaardigheden ontwikkelen om zichzelf op zelfstandige wijze een nieuw taalproduct eigen te maken. Dat vraagt om aandacht voor taalleerstrategieën en transfervaardigheden.

Aandacht voor opbouw van woordenschat

Het hebben van een grote woordenschat, maar ook het hebben van strategieën om deze woordenschat uit te breiden zijn van wezenlijk belang voor het leerproces. Vaak wordt pas vanaf de start van de nieuwe opleiding (op het hbo) een beroep gedaan op het vergroten van de woordenschat, omdat deze samenhangt met de sector waarbinnen de opleiding plaatsvindt. Daarom is het van belang om in de lessen Nederlands veel aandacht te besteden aan het aanleren en oefenen van woordleerstrategieën. Daarnaast wordt een brede woordenschat opgebouwd door veel te lezen. Studenten die willen doorleren op het hbo, zouden gestimuleerd moeten worden om veel te lezen. Denk hierbij aan fictie, krantenartikelen, (vak)tijdschriften e.d.

Aandacht voor taalverzorging

In het hbo wordt ervan uitgegaan dat studenten de taalregels voor spelling en grammatica goed beheersen. Veel hogescholen nemen taaltoetsen af om dit te checken en/of hanteren een maximaal aantal taalfouten per bladzijde, wanneer er verslagen worden ingeleverd. In de praktijk blijken mbo'ers, maar ook havisten, hier moeite mee te hebben. Het is in ieder geval belangrijk om hier aandacht aan te (blijven) besteden in de lessen Nederlands, maar de focus moet beslist niet alleen daar op liggen.

3.2 Ander onderwijs op het mbo

Niet alleen het vak Nederlands, alle lessen die op het mbo worden gegeven, bieden mogelijkheden om de taalvaardigheid verder te ontwikkelen en het belang van taal te ervaren. Ook bieden deze bij uitstek de mogelijkheid om de verbinding te leggen tussen wat er bij Nederlands is geleerd en wat er voor deze lessen nodig is. Hierdoor wordt de kans op transfer van het geleerde vergroot.

Tekststructuren

Wanneer studenten inzicht hebben in de taalstructuren van communicatie (teksten), kunnen zij dat inzicht ook toepassen in andere lessen dan Nederlands. Daarvoor is het van belang dat alle docenten aandacht aan taal besteden in hun lessen (taalontwikkelen lesgeven). Denk bijvoorbeeld aan aandacht voor de opbouw van een vaktekst (kernzinnen, de relatie tussen titels, tussenkopjes en alinea's), aandacht voor tussentijds samenvatten van wat de ander zegt in een gesprek, het samenvatten van een instructie of uitleg. Dit wordt versterkt als taaldocenten en andere docenten hier gericht in aan samenwerken.

Aandacht voor opbouw van woordenschat

Er is in het mbo veel aandacht voor de uitbreiding van de woordenschat. Dit gebeurt in veel verschillende lessen in het mbo. Studenten moeten zich beroepsjargon eigen maken. Door docenten en studenten bewust te maken van woordleerstrategieën, kan deze vaardigheid binnen de mbo-opleiding explicieter worden ontwikkeld.

3.3 Onderwijs op het hbo

Aandacht voor nieuwe taalproducten

Op het hbo is het van belang dat er kennis is over de taalvaardigheden en taalhandelingen die beginnende studenten wel en niet beheersen. Er moet toelichting en uitleg zijn voor studenten die bepaalde taalproducten nog niet eerder hebben gemaakt. Ook moeten studenten voldoende ruimte krijgen om eerst te oefenen, voordat er een eindoordeel komt.

Heldere verwachtingen

Voor studenten moet in ieder geval duidelijk zijn wat er van hen wordt verwacht ten aanzien van de taalproducten die ze moeten opleveren. Denk hierbij aan structuurkenmerken, bronverwijzingen e.d. De criteria op basis waarvan wordt beoordeeld moeten helder zijn, maar studenten moeten ook weten waar zij hulp kunnen krijgen als zij er niet zelf uit komen. Ook is het van belang dat studenten weten welk belang er wordt gehecht aan de taalverzorging. Het moet bijvoorbeeld duidelijk zijn dat een verslag niet wordt beoordeeld als er te veel taal- of stijlfouten inzitten.

Waarde van hbo-taaltoetsen

Momenteel nemen veel hbo-opleidingen een taaltoets af in het eerste jaar, waarin spelling en grammatica centraal staan. Van studenten die daarvoor geen voldoende halen, wordt verwacht dat zij extra oefenen om te komen tot schrijfproducten zonder spel- en grammaticafouten. Het is de vraag of het afnemen van dergelijke taaltoetsen ertoe leidt dat de kwaliteit van de taalproducten toeneemt. Hoewel het goed is om een beeld te hebben van het niveau van spelling en grammatica, lijkt het effectiever om gericht aandacht te besteden aan en te ondersteunen bij het proces om te komen tot een schrijfproduct op hbo-niveau. Hiermee wordt de taalontwikkeling van de student ondersteund en kan binnen de contexten waarin gewerkt wordt, aandacht besteed worden aan spelling en grammatica.

3.4 Binnen het keuzedeel

Het keuzedeel is bedoeld om mbo-studenten een onderbouwde keuze te laten maken over al dan niet doorstromen naar het hbo en om nieuwe (taal)vaardigheden te ontwikkelen die nodig zijn op hbo.

Kennismaking met nieuwe taalvaardigheden

Het is belangrijk om binnen het keuzedeel te zorgen dat studenten kennismaken met taalvaardigheden die in het hbo nodig zijn. Denk hierbij aan:

- volgen van een hoorcollege;
- doornemen van lange complexe teksten en de essentie eruit halen;
- opstellen van een (onderzoeks)vraag;
- doen van literatuuronderzoek op basis van een (onderzoeks)vraag en het beoordelen van bronnen;
- schrijven van een taalproduct zoals een onderzoekverslag, reflectieverslag, plan van aanpak etc.;
- presenteren van (onderzoeks)resultaten en het vermelden van bronnen.

Ontwikkelen van en reflecteren op de eigen taalvaardigheid

Vervolgens is het belangrijk om studenten te laten reflecteren op hun eigen taalvaardigheid en hun vermogen om zelfstandig tekortkomingen te signaleren en te zoeken naar oplossingen (taalleerstrategieën).

Een van de opbrengsten van het keuzedeel zou een plan van aanpak moeten zijn voor de student, op basis waarvan hij zich verder kan ontwikkelen als autonoom taalleerder. Hiervoor kan bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van het taaldeel Kiesactief³.

³ <https://www.kiesactief.nl/>

4. Bruikbare didactische werkvormen voor de ontwikkeling van (lees)strategieën en de ontwikkeling van (meta)cognitieve vaardigheden

Uit: *Geef de mbo-instroom een voorsprong!*⁴

4.1 Observerend leren of 'modeling'

Een activerende didactiek die momenteel veel in de belangstelling staat en veel onderzocht wordt, is het observerend leren ook wel 'modeling' genoemd. In deze aanpak doet de docent voor hoe je een taak aanpakt door deze 'hardop denkend' uit te voeren. De leerlingen observeren. Ook een 'al vaardige' leerling kan een taak voordoen waarbij de andere leerlingen observeren en feedback geven. Er zijn ook voorbeelden bekend van films waarin acteurs verschillende manieren van taakaanpak vertolken. Deze didactiek stimuleert de zelfregulatieve vaardigheden, wat de intrinsieke motivatie bevordert.

4.2 Activerende didactiek

Leren is in de kern *zelf of zelfstandig leren*. Leren is niet iets dat een ander voor je kan doen. Een docent kan helpen, uitdagen, stimuleren, motiveren en het leerproces begeleiden, uiteindelijk is het de student zelf die iets leert. Via 'scaffolding' (in het begin aan de hand nemen en ondersteuning bieden en geleidelijk toewerken naar zelfstandig leren en dus docentonafhankelijk leren) wordt het eigen leervermogen vergroot.

In de praktijk gaat het dan om de volgende fasering:

- de student eerst begeleid en gestuurd zelf een taak laten uitvoeren;
- laten verwoorden van de verschillende stappen en de overwegingen daarbij; bepalen wat goed en wat niet goed ging;
- laten vaststellen hoe een volgende keer de taak anders aangepakt wordt (leerdoelen bepalen);
- in een volgende taak toepassen wat bij de vorige taak geleerd is.

4.3 Onderwijsleergesprek

Een onderwijsleergesprek is een gestructureerd gesprek waarbij de docent studenten stapsgewijs tot bepaalde kennis en inzichten leidt. Het wordt ook wel een socratisch gesprek of stapsgewijs geleid gesprek volgens de socratische methode genoemd. Socrates paste deze werkvorm toe om zijn leerlingen zelf tot inzicht in allerlei vraagstukken te laten komen. Essentieel in deze gespreksvorm is dat het resultaat uit de student komt en de docent deze antwoorden door de open vraagstelling als het ware uitlokt.

4.4 Taalontwikkelen lesgeven

Een didactische aanpak die gericht is op het verkleinen van de afstand tussen de gewone taal/het dagelijks algemeen taalgebruik (DAT) en de schooltaal/het cognitief academisch taalgebruik (CAT) is *taalgericht vakonderwijs* en *taalontwikkelen lesgeven*. Het verschil tussen die twee benaderingen is dat taalgericht vakonderwijs zich beperkt tot het begrijpen van de lessen en de leerstof (een instrumenteel doel) en taalontwikkelen lesgeven daarnaast ook uitdrukkelijk als doel heeft dat de leerling of student zelfstandig zijn taalvaardigheid ontwikkelt en leert ontwikkelen. Dat houdt onder meer in dat het leren van taal (onder meer het weten hoe je je woordenschat kunt vergroten) expliciet aan de orde komt. Aandacht voor **woordenschatontwikkeling** is van belang voor de verwerving van *functionele kernwoorden* (vaktaal en algemene woorden die horen bij de cognitieve academische woordenschat). Vakinhoudelijke kennisontwikkeling gaat hand in hand met het leren van nieuwe woorden,

⁴ Deel 1 Verantwoordingsdocument, Van der Westen 2017

uitdrukkingen en andere symbolische middelen om die kennis te verwoorden. In die zin staat ook een vakdocent voor de taak studenten te helpen om de overgang te maken van informele naar formele en academische manieren van uitdrukken. Geadviseerd wordt om te werken met een woorddossier als woordleerstrategie, omdat deze manier van werken ook het leren leren van woorden beoogt.

4.5 De didactische aanpak in fases

Fase 1

Observerend leren of 'modeling'

Observerend leren heeft betrekking op het observeren van 'de aanpak om tot een antwoord te komen bijv. van een toetsopgave' en 'hardop denkend lezen: vergelijken, benoemen, bepalen, selecteren en met elkaar in verband brengen'.

↓ ↓

Fase 2

Samenwerkend leren

Er kan samenwerkend geleerd worden door het onderling laten bespreken van een taakaanpak en de benodigde denkhandelingen. Vervolgens de verschillende manieren van aanpak vergelijken en het effect ervan laten benoemen: leren van en met elkaar.

Nabespreken van een taak:

Zonder in te gaan op het juiste antwoord vraagt de docent steeds: wat heb je gedaan? Hoe heb je dat precies gedaan? Waar heb je dan op gelet? Waarom heb je het zo gedaan? Hij vraagt naar de achterliggende redenering van de student.

Pas daarna, in tweede instantie, komt het juiste antwoord aan de orde en wordt er een verband gelegd met de vakinhoud en de taakaanpak.

↓ ↑ ↓ ↑

Fase 3: afwisselend

↔ Onderwijsleergesprek

De docent stelt vragen aan de studenten (afwisselend aan alle of aan iemand in het bijzonder) over de taakaanpak.

Observerend leren of 'modeling'

De docent laat een van de studenten een opgave stapsgewijs, hardop denkend, klassikaal uitvoeren.

Hij laat andere studenten feedback geven.

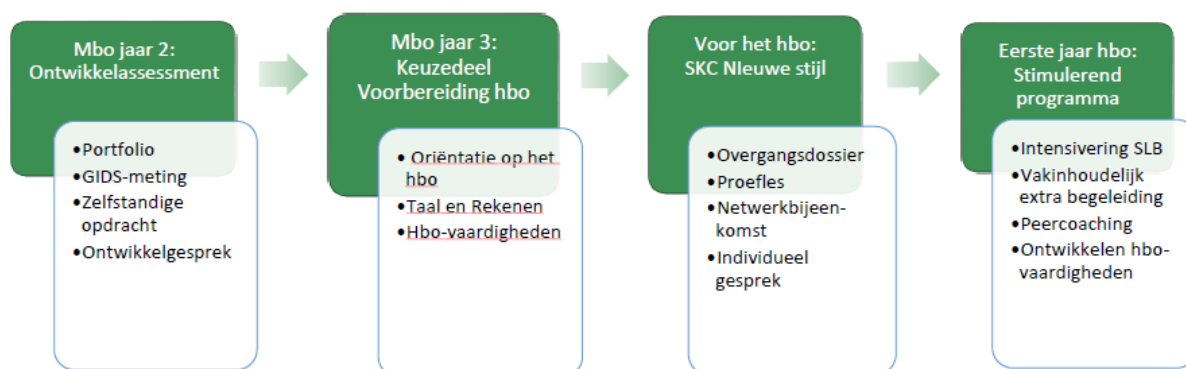
Hij beperkt de feedback in eerste instantie alleen tot de taakaanpak.

Hij bespreekt tot slot of het antwoord juist is en legt verbanden met de vakinhoud.

5. Kader voor de doorlopende leerlijn Nederlands voor het economisch domein

5.1 De Rotterdamse aanpak

De doorlopende leerlijn Nederlands moet aansluiten bij het programma van de Rotterdamse Aanpak voor het economisch domein. Vanuit de doorlopende leerlijn Nederlands mbo-hbo wordt op elk van de onderdelen van de Rotterdamse aanpak aangehaakt.



- Het programma start met een ontwikkelassessment waar ook gekeken wordt naar de taalvaardigheden. In het portfolio worden de behaalde formatieve en summatieve resultaten verzameld. De studenten krijgen een zelfstandige opdracht: ze gaan aan de slag gaan met het analyseren van een tekst: ze maken een samenvatting, vormen hun mening en geven een presentatie over een branche-relevant artikel uit een kwaliteitsbron (krant of tijdschrift). Daarna volgt het keuzedeel voorbereiding hbo waarin Nederlands een plaats moet krijgen. Verder is er sprake van extra lessen voor Nederlands, Engels en rekenen.
- Na inschrijving op het hbo volgt de studiekeuzecheck. De hiaten worden in beeld gebracht en inspanningen afgesproken.
- Tot slot volgt er indien nodig extra begeleiding in het propedeusejaar voor vakken zoals/waaronder Nederlands.

5.2 Overzicht van lesmaterialen

Naast het kader van de Rotterdamse aanpak zijn tevens bestaande en te gebruiken lesmaterialen een uitgangspunt bij het ontwerp van deze leerlijn.

Nederlands mbo	Reguliere taalmethoden: Via (Deviant), Taalblokken (Malmberg), Nu Nederlands (Noordhoff), GPS (Instruct) Diverse websites als beterspellen.nl , taalwinkel.nl
Taal- en studievaardigheden	3F+ lesmateriaal Zadkine (toelichting zie hoofdstuk 5.3) Snelle start in het hbo - Jenny van der Ende
Keuzedeel voorbereiding hbo	Boek KZD HBO1 Keuzedeel voorbereiding hbo Boek KZD Doorstroom Handel Studiehandleiding Keuzedeel Voorbereiding HBO (Regionale samenwerking den Haag e.o.) Hoofdstuk 4 Ondersteunende vaardigheden van het uitgewerkte KVH voor cluster GW&S. Programma Nederlands bij KVH voor MZ-SW

	Servicedocument keuzedeel voorbereiding hbo Rijnmond/ Drechtsteden
Nederlands hbo	Snelle start in het hbo - Jenny van der Ende Hogeschooltaal - Noordhoff Goed geschreven - Wilma van der Westen Welgespeld - Wilma van der Westen Diverse websites

5.3 Toelichting 3F+ materiaal ontwikkeld door Zadkine.

Een ontwerpgroep van het Zadkine heeft in de periode 2015- 2017 onder leiding van het APS het materiaal ontwikkeld en inhoudelijke input uitgewisseld. Materiaal werd aan elkaar gepresenteerd en na feedback gereviseerd.

Doel Nederlands 3F+

De studenten die zich voorbereiden op een vervolgopleiding op het hbo een programma bieden waarmee ze goed voorbereid zijn op de taaleisen in het hbo of studenten die 3F al beheersen uitdaging bieden. Het hbo vraagt om andere taalproducten en vereist andere vaardigheden dan het mbo, zoals een hoorcollege volgen, een essay schrijven, correcte bronvermelding enz. We gebruiken hiervoor vaak de term hbo-vaardigheden.

Studiebelasting	60 uur 2 uur begeleide onderwijstijd (BOT) / 4 uur zelfstandig
Duur	Blok van 10 weken
Niveau	Op weg naar 4F. Voor studenten die 3F beheersen en die hun taalvaardigheid willen verbeteren en uitgedaagd willen worden.
Context	Als talig onderdeel in het keuzedeel doorstroom van mbo naar hbo of als zelfstandig blok binnen het vak Nederlands.
Beoordeling	Middels eindopdracht naar keuze.
Onderdelen	1. Lezen op niveau 2. Aantekeningen maken en college volgen 3. Het kritisch raadplegen van bronnen 4. Schrijven en correct en gevarieerd formuleren 5. Argumenteren 6. Storytelling 7. Discussie en debat

Ontwerpprincipes

Basis voor de lessen zijn ontwerpprincipes zoals

Context

- beroep, burger en doorstroom HBO en betekenisvolle inhoud
- authentiek materiaal (krant, internet, colleges HBO)
- abstractere inhoud

Interactie

- activerende coöperatieve werkvormen
- het proces van komen tot een product: lezend en mondeling (bv interview) verwerken van informatie, in samenwerking relevante informatie selecteren, dialoog, schriftelijk weergeven, presenteren van het eindproduct
- feedback van docent en medestudent

Taalsteun

- van ondersteunend naar het autonoom leren van de taal met schrijfkaders, modellen of andere hulpbronnen
- training deelvaardigheden op maat
- rubrics en leerlijnen als hulpmiddel bij feedback van docent, peerfeedback, revisie en reflectie

Resultaat ontwerpteam Nederlands 3F+

Het programma bestaat uit een drietal complexe taalopdrachten en inhoud voor lessen over 7 verschillende taalthema's die input geven om de eindopdrachten te maken. De producten staan op Zadkine SharePoint 'Talen en rekenen' en de googledrive voor de deelnemers aan de professionalisering KVH.

Eindopdracht

Er zijn drie eindopdrachten beschikbaar waar een student uit kan kiezen.

6. Doorlopende leerlijn Nederlands mbo-hbo in schema (blauw= regulier programma mbo)

leerjaar	wat	materiaal	opmerkingen
Leerjaar 1 mbo	Regulier programma van 2F naar 3F	Reguliere taalmethoden: -Via Starttaal, -Taalblokken, -Nu Nederlands, -GPS Instruct	Studenten moeten belang van taal (en dus een goed cijfer) tussen de oren krijgen zowel voor hun opleiding in het mbo als eventueel in de doorstroom. Hulpmiddel: neem AVO-vakken mee in de overgangscriteria.
Vakantieschool	maatwerk		
Leerjaar 2	Regulier programma van 2F naar 3F Halverwege schooljaar 2: CE Eindeschooljaar 2: ontwikkelassessment met zelfstandige opdracht.	Reguliere taalmethode en examentraining Resultaat CE = input ontwikkelassessment	Bewustwording belang van taal bij keuze voor hbo. Hiaten in taalvaardigheid in kaart.
Vakantieschool	maatwerk		
Leerjaar 3	Regulier programma van 2F naar 3F Instellingsexamens Spreken, Gesprekken voeren en Schrijven Alternatief: IE naar leerjaar 2. In leerjaar 3: herkansingen + les alleen voor de herkansers, rest kan keuzedeel voorbereiding hbo kiezen	Reguliere taalmethode en examentraining Differentiëren in reguliere lessen Nederlands met 3F+ lesmateriaal Moduulbeschrijving KVH Boek: KZH HBO1 van uitgevergroep Keuzedeel hbo economie, handel en recht van samenwerkende ROC's 3F+ lesmateriaal Studiehandleidingen regio Den Haag	Onderdelen in 3F+ 1. Lezen op niveau 2. Aantekeningen maken en college volgen 3. Het kritisch raadplegen van bronnen 4. Schrijven en correct en gevarieerd formuleren 5. Argumenteren 6. Storytelling 7. Discussie en debat Mogelijke taalproducten in KVH: Reflectieverslag, presentatie, eindopdracht bijv. e-magazine over opleiding hbo, onderzoeksverslag, overleg, plan van aanpak, discussie,
Na inschrijving	Studiekeuzecheck,	Soms motivatiebrief	Hiaten in beeld,

leerjaar	wat	materiaal	opmerkingen
bij hbo	Nederlands is aandachtspunt	schrijven Uitkomst/ eindopdracht van keuzedeel KVH	afspraken over extra inspanning
Vakantieschool	Programma Associate Degree, zie toelichting in hoofdstuk 8		
1 ^e jaar hbo/AD	Nederlands gekoppeld aan hbo-vaardigheden Taal en studievoordigheid zijn gekoppeld. Ontwikkelen van een actieve en reflectieve studiehouding.	Boek Snelle start in het hbo/ Coutinho Hogeschooltaal (Noordhoff) 4 modules: basisvaardigh., schrijfvaardigh., afstuderen en onderzoek, plusmodules.	Inhoud: Motivatie, plannen en doelen formuleren, actief leren, reflecteren, leesstrategieën, aantekeningen maken, mindmap, professioneel schrijven, spelling, interpunctie, taalregels, argumenteren, professioneel presenteren, tentamens maken, onderzoek, bronverwerking.

7. Scenario's voor het mbo

Extra aandacht voor taal kan voor opleidingen verschillend worden geprogrammeerd. Er moet gekeken worden naar het hele curriculum, de toets- en examenplannen en de planning van de keuzedelen en stages.

Mogelijke scenario's zijn:

1. Nederlands is onderdeel van het Keuzedeel Voorbereiding hbo. Het keuzedeel wordt bijvoorbeeld geprogrammeerd voor 60 uur Begeleide Onderwijstijd (BOT): 20 weken x 3 lesuren, per week worden 2 lesuren gereserveerd voor het keuzedeel en 1 lesuur voor flankerend Nederlands. Voor studenten is het mogelijk beter om voor dit flankerend uur de term hbo-vaardigheden of studievoordigheden te gebruiken, omdat ze soms moeilijk te motiveren zijn voor extra Nederlands. De opleiding moet bedenken wie dit lesuur kan verzorgen, de docent van de keuzemodule of een docent Nederlands. In paragraaf 7.1 en 7.2 geven we voorbeelden van dit scenario. Hierbij wordt uitgegaan van een bestaand keuzedeel dat wordt aangevuld met onderdelen Nederlands/taalvaardigheid.
2. Nederlands is geen onderdeel van de keuzemodule voorbereiding hbo, maar wordt naast of voorafgaand aan het keuzedeel geprogrammeerd bijvoorbeeld voor studenten die zowel het CE als het IE hebben afgerond in studiejaar 2. Ook in dit geval is het beter om dit te benoemen als hbo-vaardigheden of studievoordigheden.
3. In de lessen Nederlands wordt gedifferentieerd naar niveau. De studenten die al op niveau zijn (aangetoond door nulmeting, voortgangstoets of examen), krijgen bijvoorbeeld het 3F+ materiaal aangeboden. Indien van toepassing wordt de inhoud van de lessen in het keuzedeel voorbereiding hbo en de lessen Nederlands op elkaar afgestemd.

7.1 Uitwerking scenario met inzet methode KZD-HBO1-Educatieve uitgevergroep.

Het keuzedeel Voorbereiding hbo telt 240 SBU's (studiebelastinguren)
Er wordt uitgegaan van ongeveer 60 contacturen.

Opbouw van de methode:

deel A1 – hbo-oriëntatie
deel A2 – hbo-vaardigheden
deel A3 – hbo-aanmelding
deel B – praktijkopdracht
deel C – bijlagen

Elk hoofdstuk heeft een deelopdracht die bewaard wordt in het portfolio. Naast de deelopdrachten worden de eindopdrachten van het keuzedeel als volgt verwoord:

1. Inleveren van een portfolio (70 %)
2. Criteriumgericht interview (30 %)

Op welke wijze kan dit boek ingezet worden?

Wanneer de docent/organisatie kiest voor dit boek, is het mogelijk de methode dusdanig in te zetten, dat naast het plenaire deel -oftewel de contacturen- de student zelfstandig verder kan gaan met de verwerkingsopdrachten. Het accent ligt duidelijk op de vaardigheden samenwerken en reflecteren. Extra lessen Nederlands zijn in het boek niet opgenomen. De delen uit het boek lenen



zich goed voor een aanvulling met onderdelen gericht op de ontwikkeling van de taalvaardigheid van de student. Hieronder wordt dit uitgewerkt.

Uitwerking van dit scenario (boek KZD HBO1 PLUS onderdelen Nederlands)

Wie aan de slag wil met bovengenoemde methode en uitgaat van 60 contacturen (waarvan minimaal 20 contacturen flankerend Nederlands), zou kunnen kiezen voor de volgende indeling:

Deel A1 – hbo oriëntatie – 5 weken van 3 klokuren

- + uitnodiging mbo-student op het hbo
- + studiekeuzecheck
- + reflecteren
- + eindopdrachten verstrekken en groepen formeren
- + opdrachten Nederlands 3F+ over presentatievaardigheden, woordenschatuitbreiding en woordendossier
- + inrichten van een portfolio
- + toelichting Carellmodel⁵ (als dit dient als leidraad voor de eindopdrachten)

Deel A2 – hbo studievaardigheden - hst 2 - 5 weken van 3 klokuren

- + extra ondersteuning bij onderzoek doen: informatie verzamelen, bronnen beoordelen (gericht op betrouwbaarheid en relevantie)
 - + extra lessen Nederlands: tekstanalyse, tekststructuur, samenvatten, standpunt/argumentatie/bronvermelding, mindmap, aantekeningen maken.
- Materiaal:

- 3F + Zadkine
- Jenny v.d. Ende, Snelle start in het hbo
- Wilma v.d. Westen, Goed geschreven.

Deel A2 – hbo/studievaardigheden – hst 3 en 4 – 10 weken

Deelopdracht: → adviesrapport
→ reflectierapport

- + afsluiten samenwerkingscontract
- + Nederlands: lessen over effectief vergaderen en notuleren
- + diverse spreek- en schrijfpdrachten, verdieping, nuancering in taalgebruik, discussietechnieken,
- + ondersteuning Nederlands op deficiënties , opgemerkt tijdens de contacturen
- + eindbespreking portfolio op opbouw, stijl
- + presentatietechnieken; verdieping en oefening
- + Carellmodel

⁵ Het Carellmodel is een schematische weergave van de invulling van het keuzedeel voorbereiding hbo en is gebaseerd op het Servicedocument Keuzedeel voorbereiding hbo Rijnmond/ Drechtsteden 2016
<https://www.hogeschoolrotterdam.nl/hogeschool/nieuws/voor-decanen/keuzedeel-voorbereiding-hbo/>

Deel A3 – Hbo-aanmelding =facultatief

Deel B – Praktijkopdrachten (= eindopdracht)

Wie het boek geheel wil volgen, kan de student laten werken aan alle deelopdrachten. Er kan echter ook een keuze gemaakt worden, als er bij de uiteindelijke selectie opdrachten maar sprake is van een samenwerkingsopdracht en een individueel verslag.

Voor de eindopdracht is de hantering van het Carellmodel zeer effectief: dit model benoemt de rollen, opdrachten en vaardigheden en geeft een helder visueel inzicht in de te behalen doelen. Het Carellmodel vraagt als eindopdracht een rapport en gezamenlijke presentatie, met daarnaast een reflectieverslag.

+ Nederlands: de deelopdrachten in het portfolio controleren op spelling en grammatica. Duo's geven elkaar feedback. Docent geeft feedback.

Deel C – Bijlagen (klanttevredenheidsonderzoek in te zetten bij opdracht in hoofdstuk 2 en projectbeschrijving, in te zetten bij opdracht in hoofdstuk 3) –

Uitgangspunten voor een leerlijn Nederlands en hbo-vaardigheden in het Keuzedeel Voorbereiding hbo

1. Het Carellmodel is een goede leidraad. Dit model maakt alle werkprocessen inzichtelijk, met opeenvolgende stappen, de te behalen resultaten en de begeleiding vanuit de organisatie.
2. Het boek KZH HBO1 is basismateriaal en wordt opgedeeld in 60 contacturen (20 dagdelen van 3 uur) en zelfstudie.
3. Aanvullend 3F+ materiaal voor Nederlands wordt toegevoegd wanneer de methode daar niet in voorziet; te denken valt aan samenvattingen, argumentatietechnieken, enz.
4. De eindopdrachten kunnen variëren: In het boek KZH HBO1 wordt gekozen voor het inleveren van een portfolio en een criteriumgericht interview. Als je het Carellmodel volgt, dan bestaat de eindopdracht uit het maken van een onderzoeksrapport met groepspresentatie en een reflectieverslag met gesprek. Kies je voor het volgen van het boek KZH HBO1 dan kun je de deelopdrachten aanpassen aan je opleiding. De opdracht in hoofdstuk 2 is een adviesrapport voor een sportschool n.a.v. een enquête. De projectopdracht in hoofdstuk 3 is een bidbook voor een driedaags congres. Deze opdrachten zijn niet voor alle opleidingen interessant. In het 3F+ lesmateriaal van Zadkine zijn ook 3 eindopdrachten te vinden. Uiteraard kun je er ook voor kiezen zelf opdrachten te schrijven.
5. De bronnen die gebruikt (kunnen) worden :
 - Keuzedeel voorbereiding hbo van samenwerkingsverband mbo's en hbo's regio Zuid-Holland
 - Voorbereiding keuzedeel hbo: docenten- en studentendeel Noord-Holland- Flevoland
 - Boek KZD HBO1: Educatieve uitgevergroep
 - Studievaardigheidsset: Hogeschool Rotterdam
 - Materiaal RAC: Nederlands Rotterdam Academy – Reader voor training professionalisering KVH van Chantal van der Putten
 - Snelle start in het hbo – taal-en studievaardigheden van Jenny van der Ende
 - 3F+ materiaal – Zadkine

7.2 Scenario met Keuzedeel Voorbereiding HBO Studiehandleiding van Mondriaan e.a.

Het Mondriaancollege heeft in samenwerking met ID college/ROC Leiden, Inholland, de Haagse Hogeschool, Rotterdam Academy, Hotelschool The Hague en Hogeschool Leiden een keuzedeel voorbereiding hbo ontwikkeld speciaal voor het economisch domein.

Het bijzondere aan dit keuzedeel is de samenwerking tussen mbo en hbo.

Programma		
Werkproces 1	Oriënteert zich op hbo-opleidingen en -beroepen	Programma van 10 weken op eigen school Oriëntatie De student bezoekt open dagen en doet mee aan proefstuderen.
Werkproces 2 + Werkproces 3	Zoekt, selecteert en analyseert informatie t.b.v. een (studie)opdracht + Werkt samen in projectgroepen	Programma van 10 weken afwisselend bij mbo en hbo Hbo-opdracht
Werkproces 4	Reflecteert op gedrag en resultaten	Tijdens het programma van werkproces 1, 2 en 3 werk je aan reflectie*. Na de afronding van het programma van werkproces 1, 2 en 3 rond je je reflectie-opdrachten af en bereid je je voor op je examen. Dit zou ook ingepland kunnen worden na de eerste 3 werkprocessen, gedurende 10 weken lang.

Het keuzedeel wordt afgesloten met een examen. Het examen bestaat uit een kwalificerend portfolio (een examenportfolio) met een reflectieverslag. In het portfolio worden 7 bewijsstukken verzameld. De lat ligt hoog: de student zal er zijn of haar schouders onder moeten zetten en heeft na afloop een goed beeld van de eisen die het hbo aan hem of haar stelt.

Positief aan dit keuzedeel is de gedetailleerde omschrijving van de taken en de invulling van de lesuren. Zowel voor het mbo als voor het hbo is de inhoud van de lessen uitgebreid beschreven, evenals de contacturen, de leerdoelen en de zelfstudie. Inzichtelijk is gemaakt waar de student naartoe werkt, en op welke wijze de docent ondersteuning kan bieden. In de bijlagen staan ondersteuning bij het uitvoeren van de opdrachten en waardevolle suggesties voor de mbo-docent.

Nederlands in bovengenoemd keuzedeel

Van de studenten wordt de nodige schriftelijke en mondelinge taalvaardigheid verwacht om genoemde opdrachten op mbo+ niveau uit te kunnen voeren. In het programma zijn geen specifieke lessen Nederlands opgenomen. Toch zal daar behoefte aan zijn. Afhankelijk van het niveau van de groep en van de individuele student is het raadzaam aandacht te schenken aan de volgende onderdelen:

Bij werkproces 1:

- globaal - de eisen voor Nederlands aan het portfolio
- idem voor het reflectieverslag
- interviewtechnieken

Bij werkproces 2 en 3:

- Feedback geven en ontvangen
- Formuleren van heldere doelen
- Bronnen raadplegen op bruikbaarheid en relevantie
- Stellen van creatieve vragen
- Samenvatten
- Opbouw van een rapport
- Aantekeningen maken bij hoorcollege
- Creatief denken + toepassen op de casus
- Analyseren en selecteren van informatie
- Verslaglegging; opbouw, structuur, alinea's, kernzinnen, bronvermelding
- Hbo eisen taalvaardigheid
- Presentatietechnieken

Bij werkproces 1 en 4:

- Verdieping opbouw portfolio en reflectieverslag
- Adviesrapport: presentatievaardigheden
- Algemene begeleiding van de projectgroepen op mondelinge en schriftelijke taalvaardigheden

Inzet ondersteuning Nederlands

Afhankelijk van de groepsgrootte, het niveau van de studenten en de beschikbaarheid van docenten zou er nagedacht moeten worden welke bovengenoemde onderdelen aandacht krijgen tijdens de contacturen of naast de contacturen. Uitwisseling van mbo- en hbo-docenten Nederlands wat betreft visie, materiaal, begeleiding enz. is hierbij van groot belang. Wanneer beide scholen van elkaar weten waar ze aan werken en met welk materiaal en welke eisen er gesteld worden aan de deel- en examenopdrachten voor Nederlands, zal dat de doorstroom voor de student zeer positief beïnvloeden.

8. Scenario's hbo

8.1 Scenario met inzet van 'Snelle start in het hbo', Jenny van der Ende/ training professionalisering KVH voor mbo-docenten

Uitgangspunt van haar leer-werkboek:

Studiesucces: van rendement naar engagement van Dr. Ellen Klatter, Lector Studiesucces Hogeschool Rotterdam i.s.m. Erasmus Universiteit, Rotterdam, 31 oktober 2017

Wat maakt dat een student blijft?

- Zelfdiscipline/doorzettingsvermogen/plannen
- Voorkennis/capaciteiten op vak, taal- en studievaardigheden
- Verbonden voelen/gezien/uitgedaagd worden

Een van de uitkomsten van het onderzoek:

'Eerstejaars studenten worden significant vaker behouden voor de opleiding als zij een zelfbeoordeling van hun studievaardigheid bij aanvang hbo ontvangen met hierbij verbeter suggesties.'

Taal- en studievaardigheid verbeteren door:

- specifieke vaardigheden en kennis te ontwikkelen om efficiënt te kunnen studeren in het hbo;
- verschillende leerstrategieën aan te bieden, zodat de student kan ontdekken welke strategieën het best bij hem passen en voor hem het meest effectief zijn; het ontwikkelen van een actieve en reflectieve studiehouding;
- taal en studievaardigheden aanbieden die als bekend worden verondersteld, maar niet altijd bekend zijn;
- taalbeheersing is de verantwoordelijkheid van de student maar alle docenten ondersteunen hierbij: taalontwikkelen lesgeven.

Inzet boek Snelle Start in het hbo

Het boek wordt ingezet in het eerste jaar. Een aantal onderwerpen kan het beste klassikaal behandeld worden, een deel van de opdrachten kan zelfstandig worden uitgevoerd. Na het eerste jaar kan het boek gebruikt worden als naslagwerk.



Bij een klassikale aanpak bedraagt de studielast ongeveer twee lessen per hoofdstuk, voor een deel begeleid en voor een deel onbegeleid (18 hoofdstukken). Veel opdrachten kunnen uitgevoerd worden met materiaal dat bij de professionele ontwikkeling hoort. De opdrachten die de student onbegeleid uitvoert, worden individueel of klassikaal met de docent nabesproken.

Alleen voor deficiënties

De methode kan afhankelijk van de kennis en kunde van de student ook gebruikt worden om deficiënties weg te werken. De student kan zijn deficiënties ontdekken door middel van reflectie, een test of oefening, of feedback van studiegenoten of docenten. Vakdocenten kunnen studenten bovendien adviseren om een bepaald hoofdstuk door te nemen

Taal- en studievaardigheid zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, maar het kan nuttig zijn om ze in de opleiding te scheiden. In bijvoorbeeld studieloopbaancoaching of mentoraat kunnen dan de onderwerpen aangeboden worden die te maken hebben met studievaardigheid, zoals motivatie, planning, actief studeren, onderzoek doen en reflecteren. De taalvaardigheid zou aangeboden

kunnen worden bij lessen taalvaardigheid, Nederlands of communicatie. Binnen deze lessen kan de student bijvoorbeeld werken aan leesstrategieën, schrijfstrategieën, uitbreiding van zijn woordenschat, argumenteren en spelling. Door in deze lessen een relatie te leggen met andere vakken kan expliciet taalonderwijs heel functioneel zijn (Vakgericht Taalonderwijs - Hajer & Meestringa, 2015).

De professionele ontwikkeling staat centraal in het leerproces van de student. Het aangeboden materiaal kan direct ingezet worden tijdens de professionele ontwikkeling, wat voor de student heel motiverend is. Veel opdrachten in het boek hebben betrekking op de studie, waardoor een stevige verbinding ontstaat tussen de ontwikkeling van taal- en studievaardigheden en de professionele ontwikkeling.

8.2 Scenario Nederlands bij de Rotterdam Academy/ Reader samengesteld door Chantal van Putten t.b.v de training professionalisering Keuzedeel voorbereiding hbo voor mbo-docenten

Bij de Rotterdam Academy wordt er gewerkt aan het studiesucces van álle studenten. Om het studiesucces te bevorderen, zijn er verschillende programma's en interventies opgezet. Onder andere met betrekking tot Nederlands. De Nederlandse taal is namelijk een essentieel onderdeel van de AD-opleidingen.

Op dit moment biedt de Rotterdam Academy de volgende programma's en interventies aan: de module Basis Nederlands, de Vakantieschool, keuzevakken Studiesucces, het Taalcentrum, taalontwikkeld lesgeven, schrijf- en leesvaardigheid en het vluchtelingentraject. Bij Nederlands gaat het om ondersteuning en uitdaging: studenten moeten de gelegenheid krijgen om deficiënties weg te werken, maar ze moeten zich ook extra kunnen ontwikkelen. Bij de Rotterdam Academy kunnen studenten zowel voor als na de start van hun studie deelnemen aan ondersteunende programma's. Naast deze programma's en interventies bieden verschillende opleidingen natuurlijk ook meer Nederlands gerelateerde modules aan als vast onderdeel van het curriculum. En niet onbelangrijk: Rotterdam Academy investeert in taalontwikkeld lesgeven.

Module Basis Nederlands

Bij alle opleidingen van de Rotterdam Academy staat de module Basis Nederlands in het curriculum. De studenten krijgen in onderwijsperiode 1 elke week 100 minuten les. Ook is er een studiehandleiding waarin precies staat aangegeven welke oefeningen van Hogeschooltaal (www.hogeschooltaal.nl) de studenten elke week moeten maken. Op deze manier worden de studenten uitstekend voorbereid op de Taaltoets Nederlands (B2/3F).

Voor alle studenten van de Rotterdam Academy is het oprispen van het Nederlands belangrijk. Er zijn bijna geen studenten die bij aanvang van de studie volledig alle regels wat betreft spelling en formulering beheersen. Wanneer we aan het begin van onderwijsperiode 1 zouden differentiëren, dan bezorgen we zeker 90% van de studenten direct een negatieve ervaring. Het is belangrijk dat de studenten succeservaringen hebben aan het begin van de studie. Op die manier kan de uitval verminderd worden. Ook is het belangrijk dat de studenten in een vroeg stadium gaan werken aan hun taalniveau.

Onderwijsperiode 1

Week 1.1 en 1.2	Werkwoordspelling
Week 1.3 en 1.4	Spelling algemeen
Week 1.5 en 1.6	Zinsstructuur
Week 1.7	Algemeen taalgebruik
Week 1.8	Taaltoets (B2/3F) Hogeschooltaal

Onderwijsperiode 2

Ongeveer 65% van de studenten haalt jaarlijks de eerste keer de Taaltoets Nederlands (B2/3F) niet. Voor deze studenten worden extra ondersteunende lessen ingeroosterd

Week 2.1 en 2.2	Werkwoordspelling
Week 2.3 en 2.4	Spelling algemeen
Week 2.5 en 2.6	Zinsstructuur
Week 2.7	Algemeen taalgebruik
Week 2.8	Taaltoets (B2/3F) Hogeschooltaal

Vakantieschool

In de zomer kunnen de studenten van alle opleidingen tijdens de Vakantieschool hun deficiënties wegwerken voordat ze starten met de opleiding. Studenten krijgen ook sneller een binding met de Rotterdam Academy en verlaten minder snel de opleiding. Er zijn drie verschillende Vakantiescholen waar de studenten aan deel kunnen nemen: de Vakantieschool Nederlands, de Vakantieschool Engels en de Vakantieschool Rekenen. In 2018 is de Vakantieschool van 2 t/m 6 juli.

In 2017 is er ook een pilot geweest met een herfstschool voor Nederlands. Tijdens de herfstschool kunnen deficiënties worden weggewerkt die pas later zichtbaar worden. Dit wordt volgend studiejaar verder uitgebouwd.

Studenten krijgen een hele week intensief les in taalverzorging, schrijven en lezen. De deelnemers maken aan het einde van de week al een keer de Taaltoets Nederlands (B2/3F). Als ze deze behalen, dan krijgen ze een vrijstelling voor de module Basis Nederlands. Ook kunnen studenten deelnemen aan de digitale Vakantieschool Nederlands. Via het programma Hogeschooltaal kunnen studenten meteen na aanmelding online lessen volgen en oefeningen maken. Ook de deelnemers van de digitale Vakantieschool Nederlands krijgen de kans om de Taaltoets Nederlands (B2/3F) al voor de start van hun studie af te leggen.

Keuzevakken studiesucces

Sinds studiejaar 2016-2017 biedt de Rotterdam Academy eigen keuzevakken aan op het gebied van studiesucces. Op deze manier is er voor onze studenten altijd plek, want voor hogeschoolbrede keuzevakken zijn vaak wachtlijsten. Ook zijn de keuzevakken beter afgestemd op onze doelgroep: praktijkgerichte studenten die meestal hun vooropleiding hebben genoten in het mbo. De keuzevakken van de Rotterdam Academy zijn onder te verdelen in:

- Nederlands (Certificering Nederlands C1, Beter leren schrijven 1 en 2, Goede teksten schrijven
- Nederlands voor anderstaligen
- Persoonlijke effectiviteit
- Computervaardigheden
- Studievaardigheden.

Methode: De RAC werkt met *Hogeschooltaal* van uitgeverij Noordhoff.

Informatie Noordhoff: Je kunt Hogeschooltaal op verschillende manieren inzetten: als training ter voorbereiding op de taaltoets, als cursus in meerdere leerjaren of als een volwaardige leerlijn voor de hele opleiding. Hogeschooltaal past bij elke opleiding en bij elke onderwijsvisie.

De **studentenomgeving** van Hogeschooltaal is een **adaptieve leeromgeving** die zich aanpast aan het niveau van een individuele student. De eerste keer maakt de student een **intaketoets** waarmee het startniveau wordt bepaald. Vervolgens krijgt de student aan de hand van het zogenaamde **'taal-DNA'** te zien hoe hij scoort op de verschillende onderdelen. Door het **studieadvies** van de **ingebouwde taalcoach** op te volgen, kan de student zijn taal-DNA en daarmee zijn schrijfvaardigheid verbeteren.

De **docentenomgeving** bestaat uit een **volgsysteem** en een **contentmanagementsysteem**. In het volgsysteem kun je de vorderingen van (groepen) studenten volgen met handige dashboards. In het contentmanagementsysteem kun je toetsen of opdrachten klaarzetten voor je studenten.

<https://www.hogeschooltaal.nl/>

9. Nawoord

Dit document biedt een overzicht van mogelijkheden om invulling te geven aan een doorlopende leerlijn Nederlands mbo-hbo. Het is aan de opleidingen om hier eigen keuzes in te maken.

Voor meer informatie of advies neem contact op met Willy Korteweg (w.korteweg@albeda.nl) of Corry de Vries (c.devries@zadkine.nl).

Geraadpleegde en gebruikte bronnen

Aalfs, M. e.a. (2017) Keuzedeel Voorbereiding hbo (KZD HBO1). Tweede druk, 's-Hertogenbosch: Educatieve Uitvaardersgroep B.V.

Albeda College e.a. (2017) Implementatieplan doorstroomprogramma economisch domein Bijwaard, S. e.a. Mbo-hbo- doorstroomprogramma economisch domein (2017), subsidieaanvraag

Albeda College e.a.: *Service document keuzedeel Voorbereiding hbo Rijnmond/Drechtsteden, januari 2016, geraadpleegd van: <http://www.ihks.nl/document/service-document-keuzedeel-voorbereiding-hbo-rijnmonddrechtsteden> op 22 juni 2016*

Ende, J. van der (2017). *Snelle Start in het hbo*. Bussum: Coutinho

Expertgroep Taal in mbo van de MBO Raad (2016). *De rol van Nederlands in de voorbereiding op doorstroom naar het hbo*, informatie bij Jetske Woudstra MBO Raad.

Meijerink, H.P. e.a., *Een nadere beschouwing, Over de drempels met taal en rekenen*, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Enschede, 2009. Gevonden op: www.taalenrekenen.nl

Meijerink, H.P. e.a. (2009), *Referentiekader Taal en Rekenen, de referentieniveaus*, Ministerie van OCW, Enschede

Noort, A. van (2017). *Excelleren bij Nederlands op het mbo, eindonderzoek lerarenopleiding Nederlands HR*

Putten, C. van der (2018). *Nederlands Rotterdam Academy*. Reader voor training professionalisering KVH

ROC Mondriaan e.a. (2017- 2018) Keuzedeel Voorbereiding hbo Studiehandleiding

Wertenbroek, E. en Spek, C. *Het Carellmodel*, 2016
<https://www.hogeschoolrotterdam.nl/hogeschool/nieuws/voor-decanen/keuzedeel-voorbereiding-hbo/>

Westen, W. van der (2017). *Geef de mbo-instroom een voorsprong! Deel 1*
Verantwoordingsdocument